

A CERTHAS DAERON MAGYAR VERZIÓJA

Írta: Fehér Viktória (Elbereth)

Egy kis háttértörténet – avagy miért is született meg a táblázat?

A 2019-es Tolkien Tábor az első kor egyik kiemelkedő eseményét, a Mereth Aderthad ünnepélyt állította középpontjába, melyet Fingolfin, a noldák nagykirálya hirdetett meg a tündék közös célért való újraegyesítésére. A tábor kezdeti dinamikáját a calaquendek és moriquendek közötti ellentétek és különbségek adták. Ennélfogva a keretjártékért felelős csapat sokat dolgozott azon, hogy az egyes népek hagyományait és kultúráját a lehető legnagyobb pontossággal és odafigyeléssel szedje össze, illetve alkossa meg (néhány ponton esetlegesen kiegészítve a Professzor által leírtakat). Ennek része volt az is, hogy meghatározzuk, milyen nyelven beszélnek, és milyen írásrendszert használnak ezek a népek.

A nyelvnél egyszerű dolgunk volt. Tudjuk, hogy a noldák a quenya, a sindák pedig a sindarin nyelvet használták, utóbbit pedig ismerte és használta minden Középföldén élő tünde nép. Az írásrendszer azonban trükkösebb volt. A saját különleges írásrendszer használata egy rendkívül izgalmas dolog tud lenni a táborozók számára, így mindenképpen oda akartunk figyelni arra, hogy ez meglegyen mindkét oldalon. Természetesen nem csupán mi óhajtottuk ezt, hanem maga a „lore” is meghatározta, hogy a noldák ekkoriban Fëanor *tengwarját*, a sindák pedig a Daeron által átdolgozott *certhast* használták. A tengwar esetében viszonylag könnyű dolgunk volt, hiszen az akkori noldák által használt tengwar jelkészlet megfelel *A Gyűrűk Ura* függelékében megtalálhatónak, ehhez pedig már készült magyar nyelvre átdolgozott változat. Ez viszont a *Certhas Daeronra* nem volt igaz, így meglehetősen gyorsan világossá vált számunkra, hogy ebből kell egy új, egy saját.

A certheokról

A certheokról a legtöbbet – majdnem mindent, ami adatunk van róla – szintén *A Gyűrűk Ura* függelékéből tudunk. A *certh* szó sindarin nyelven nagyjából azt jelenti, rúna. A szó többes száma a *cirth*, a certhas pedig a rúnaábécé megfelelője. Ahogy a név is utal rá, a certhekeket a sindák találták fel Beleriandban – leginkább rövidebb, karcolt vagy vésett feliratok számára. A korai certhek kezdetleges rendszerét később a sinda Daeron, Thingol király dalnoka egészítette ki és rendszerezte újra az első korban, hogy azt valóban használni lehessen az akkori sindarinhoz. Így született meg a *Certhas Daeron*, ami már sokkal inkább elterjedt a Középföldén maradt tündék körében.

A noldák megérkezésével azonban ez az ábécé tovább alakult, hiszen a sindarin nyelvre készült *Certhas Daeron* – teljesen természetes módon – nem tartalmazott jeleket azokra a hangokra, melyek a noldák által beszélt quenya nyelvben jelen voltak, ám a sindarinban nem. Noha a noldáknak volt saját írásrendszerük, a Fëanor által alkotott tengwar, ami szépen lassan kiszorította a certhek használatát a tündék körében, utóbbiakat ők is gyakran használták vésetekhez és hivatalosabb írásokhoz. Így született meg az *Angerthas Daeron*, a legteljesebb és jelentősen kibővített változata az eredeti *Certhasnak*, amely már a noldák által vagy az ő hatásukra hozzáadott jeleket is tartalmazta, s így a quenya nyelvhez is használható volt. (Az *angerthas* szó az *an(d)* [hosszú] és *certhas* szavakból tevődik össze, és nagyjából annyit tesz sindarin nyelven, hogy hosszú rúnaábécé.)

Noha a tengwar szép lassan teljesen kiszorította az *Angerthas Daeront* a tündék között, utóbbi eddigre elkezdett terjedni más népek körében is, használták emberek és törpök is. A törpök kifejezetten kedvelték ezt az írásrendszert, így elkészítették a saját nyelvükre, a khuzdulra átdolgozott verziót, mely az *Angerthas Moria* nevet kapta. Később, Erebor elfoglalása után ez még tovább fejlődött, és így született meg az *Angerthas Erebor*.

Ennek a három *Angerthasnak* (az *Angerthas Daeronnak*, az *Angerthas Moriának* és az *Angerthas Erebornak*) egyvelege szerepel *A Gyűrűk Ura* függelékében, és ebből készített magyar nyelvre átdolgozott változatot Füzessy Tamás (Ankalimon), mely az újonnan megjelenő könyvek feliratain is használt magyar *Angerthas*. (Ennek leírása a tengwarral együtt az *Elveszett mesék könyve* harmadik, Helikon-féle kiadásában, illetve a Tolkien.hu portálon is olvasható.)

A mi céljainknak azonban ez a verzió nem felelt meg, nekünk a *Certhas Daeronra* volt szükségünk, a Daeron által már átdolgozott, de a quenyaéhoz és egyéb nyelvekhez még nem átalakított módra, amit a sindák használhattak akkor, mikor még nem ismerték behatóbban a noldákat és a tengwart. Ennek pedig, természetesen, egy magyar nyelven használható verziója kellett.

A vezérelveim az ábécé létrehozásakor

A magyar nyelvre átdolgozott *Certhas Daeront* Tóth Gergely (Alyr) segítségével és néhol a Füzessy Tamás által kidolgozott magyar *Angerthast* felhasználva készítettem el.

Ahol csak lehetett, szerettem volna megtartani az eredeti sinda rúnákat. Természetesen a legideálisabb helyzet

az lett volna, ha minden magyar hangra találok megfelelő certhet, ami ugyanazt a hangot jelöli a sindarinban is. Ez persze lehetetlen volt, hiszen számos hang van a magyar nyelvben, mely a sindarinban nincs, és ez fordítva is igaz.

Egy lehetséges megoldás a problémára az lehetett volna, hogy a magyar nyelv által nem használt hangokat jelölő certhekhez olyan hangot rendeljek hozzá inkább, amire nincs jelölés, viszont szükséges a magyar nyelvhez. Én ezt elvettem, mert az így megalkotott ábécé nem felelt volna meg teljesen az eredeti ábécé logikájának és felépítésének. Ezt egy egyszerűbb, de messze nem ideális útnak találtam.

Úgy döntöttem, az ábécé tartalmazni fog minden eredeti, a Daeron által kidolgozott rúnáábécé által tartalmazott rúnát a saját hangjával megtartva, akkor is, ha az adott hang a magyarban nincs jelen vagy nem jellemző. Ezen felül a hiányzó hangokra kerestem a noldák által később hozzátoldott certhek közül megfelelőt, mely ugyanazt a hangot jelölte a későbbi Angerthas Daeronban. Amennyiben nem volt ilyen, létrehoztam egy teljesen új certhet, odafigyelve és betartva a rúnáábécének a függelékben egyértelműen leírt vagy azon túl felfedezhető szabályait, külön figyelmet fordítva arra, hogy az új certh azokra a certhekre hasonlítson, melyek hangzásukban és képzési módjukban a legközelebb állnak az adott hanghoz, ahogy az az eredeti ábécében is felfedezhető.

Annak, hogy inkább kerestem a noldák által hozzáadott rúnák közül, mint hogy sajátot hozzak létre, két oka volt. Egyrészt úgy gondoltam, a tábor szempontjából hihető, hogy néhány, a noldák által vagy az ő nyelvük hatására készült certh már használatban van, hiszen ekkorra már egy kis ideje ott tartózkodtak a noldák Középföldén, és már találkozhatott egymással a két nyelv és kultúra. A másik ok pedig az volt, hogy előbb szerettem volna a Professzor által megalkotott rúnákhoz nyúlni, mint sajátot kitalálni, még annak az árán is, hogy ez esetlegesen csökkentheti az ábécé történetbeli hitelességét.

Az egyszerű használhatóság érdekében továbbá fontosnak tartottam, hogy az eredeti leírások alapján kérdéses, felváltva használt, nem tisztázott certheknek rögzítve legyen a jelölt hangja. Ilyen az „sz” és „h” hang, melyekre felváltva voltak használva a táblázatban is látható certhek. Nekünk mindenképp fontos volt az egyértelműség, így az ezekkel jelölt hangot pontosan meghatároztam.

Certhas Daeron
magyar nyelvre alakított verzió

A	∩	Í ₃	∥	R	K
Á	∩	J	l(∩ ₅)	RH	∩
B	∩	K	∩	S ¹	∩
C ⁴	∩	KH	∩	SZ	<
CS ⁴	∩	L	∩	SSZ	∩
D	∩	LY	∩	T	∩
DH	∩	LH	∩	TH	∩
DZS ¹	∩	M	∩	TY ⁴	∩
E	∩	N	∩	U	∩
É	∩	∩	∩	Ú	∩
F	∩	NY ⁴	∩	Ü	∩
G	∩	O	∩	Ű	∩
GH	∩	Ó	∩	V	∩
GY ²	∩	Ö	∩	W	∩
H	∩	Ő ₃	∩	Z ¹	∩
HW	∩	P	∩	ZS ¹	∩
I					

Ábécé jelölései:

- 1 – későbbi nolda rúna
- 2 – Füzesy Tamás rúnatáblázatából átvett rúna
- 3 – új rúna (megadott szabályok alapján létrehozva)
- 4 – Füzesy Tamás rúnatáblázata alapján készült, de nem egy az egyben onnan átvett rúna
- 5 – későbbi törp rúna

Megjegyzések az ábécéhez

Nagyon szerettem volna elkerülni, hogy törp rúnát is használjak ebben a verzióban, de volt egy eset, ahol ezt nem

Kép: Kostyál Zsigmond (Sú) [kostyal.hu]

tudtam teljes mértékben megvalósítani. A magyar „s” hangot jelölő rúna, noha egy nolda rúna, eredetileg szintén „sz/h” hangot jelölt, és csupán a későbbiekben kapott egy plusz „sh” hangértéket, mégpedig feltehetően a törpöktől, hiszen sem a sindarinban, sem pedig a quenyában nincs jelen ez a hang.

Egy másik eset is volt, ahol a tábori verzióban törp rúnát alkalmaztunk, ez pedig a „j” hangot jelölő certh esete. Itt három opció közül választhattam. A leglogikusabb és legegyszerűbb lehetőség, ami az elsődleges választásom volt, hogy latin mintára a „j” helyett az „i” hang certhjét használom. Egy alternatív megoldás az lett volna, hogy létrehozok egy teljesen új rúnát, egy másik, hogy – minden vonakodásomat félreállítva – átveszem a törpök „j” hanghoz használt certhjét. Bevallom, így utólag már nem emlékszem, miért választottam a legutolsó megoldást a táborra, gyanítom, leginkább az átláthatóság és egyszerűség kedvéért, hogy a táborozók által minél könnyebben használható és olvasható ábécénk legyen. A fent látható verzióban azonban ezt korrigáltam, és elsődlegesen az „i” hangot jelölő certh került a „j” hanghoz, a későbbi törp rúna csak zárójelben szerepel. A táborban az utóbbit használtuk, az első megoldás viszont pontosabb és összességében jobb választás.

Amit még érdemes lehet megjegyezni, hogy a táblázatban szereplő „á” és „é” certhek feltehetően nem a magyar nyelv által használt nyílt „á” és „é” hangokat jelölték eredetileg, hanem inkább hosszú „a”-ra és „e”-re emlékeztető hangokat, vagy zártabb „á”-t és „é”-t, melyek az angol nyelvre is jellemzőek. Mivel azonban a magyar nyelv ezeket a hangokat nem használja, észszerű volt meghagyni ezeket a certheket a magyar „á” és „é” jelölésére.

Szintén fontos kérdés lehet a hosszú mássalhangzók jelölése. Mivel a szélesebb körben ismert tengwar különleges módon jelzi a kettős mássalhangzókat, nem betűkettőzéssel, hanem a jelek alatti vonallal vagy

tildével, könnyen arra a következtetésre ugorhatunk, hogy biztos a certhas is így működik. Ez azonban feltehetően egy téves gondolat, amit több szöveg is bizonyít, többek között Balin sírfelirata, ahol Tolkien az *Angerthas Erebor* használatakor betűkettőzést alkalmaz a hosszú mássalhangzók esetében. Mazarbul könyvének szintén az *Angerthas Erebor* használatával készült első oldala is betűkettőzést használ, és semmilyen forrás nem hivatkozik arra, hogy a tündék más módszert alkalmaztak volna a hosszú mássalhangzók jelölésére. Itt meg kell jegyezni, hogy Mazarbul könyvének harmadik, legkésőbb íródott oldalán aláhúzással jelölik a hosszú mássalhangzókat, sőt, a hosszú magánhangzókat is. Szintén ezen az oldalon azonban tengwar írás is megjelenik, így arra a következtetésre juthatunk, hogy ez egy későbbi *Angerthas Erebor* használ, ami esetlegesen átvehetett elemeket a tengwarból. Mivel ezen az utolsó oldalon a magánhangzókat is aláhúzás jelöli, amire pedig a tündéknek biztosan volt külön rúnájuk, a legvalószínűbb következtetés az, hogy az előző példákban látható betűkettőzés volt a korai verzió, melyet a *Certhas Daeron* alkalmazhatott.

Végül még a teljesség kedvéért megjegyezném, hogy a „dz” hang jelölésére, szintén latin mintára, a fenti írásrendszerben a „d” és a „z” hangot jelölő certhek szolgálnak.

Kép: https://lotro-wiki.com/index.php/Balin%27s_Tomb

Ez tehát a 2019-es táborra készült magyar *Certhas Daeron*. Bizonyára lehetne még rajta javítani, a kétséges pontokon más döntéseket hozni, de mindenképp érdekes kísérlet volt arra, hogy egy különböző nyelvekhez használt tolkien írásrendszer történeti változásait a magyar átírási módok variációjában is leképezzük, illetve az így készült ábécé alapul szolgálhat az esetleges későbbi változatokhoz is.